

JOBH HEDONISTÁK? TUDATOS FOGYASZTÁS A BOLDOGABB JELENÉRT ÉS JÖVŐÉRT

Lelkes Orsolya, PhD

kutató

Social Innovation Research Unit,

Social City Wien, Ausztria

hello@lelkes.at

DOI: 10.15170/ktk-fogyszimp-2023-03

ABSZTRAKT

A fogyasztás visszafogása szükségszerű, és az ökológiai és klímaválság kezelésének egy fő (még ha nem is egyetlen) eleme. A „zöld” életmódváltás, minimalizmus nem felvétlen jár veszteséggel, sőt, hozhat akár nagyobb boldogságot, pszichés jóllétet. Olyan megoldásokat érdemes keresni, bátorítani, ahol ilyen „dupla-nyereség” jelenik meg. Szükség van a jó élet vonzó új elméletére éppúgy, mint személyes tapasztalatokra, tapasztalati tanulásra. Lehetünk „jobb hedonisták”, belső szabadsággal, a vágyainkat uralva. Az élvezet azonban nem lehet végső érték, hanem csupán a virágzó élet egy eleme.

A KEVESEBB FOGYASZTÁS SZÜKSÉGSZERŰ

A jó életre, fejlődésre való törekvésünk zsigeri, emberi létünk és gazdasági rendszerünk alapja. Mégis, ez a törekvés súlyosbodó globális válsággal fenyeget (IPCC, 2022). „Méltányos fogyasztásra” van szükség, ahol az alapszükségleteket éppúgy ki lehet elégíteni, mint ahogy a túlzott fogyasztást vissza kell fogni. A felső-közép jövedelmű országokban – amelyek közé Magyarország is tartozik – 68-86%-os csökkentésre lenne szükség, azaz a jelenlegi ökológiai lábnyomot az eddigi szintnek nagyjából a negyedére kellene visszafogni (Akenji et al., 2021).

Rendszerszinten egyre több mozgalom és kutató kérdőjelezi meg a közgazdaságtan domináns megközelítését, a kapitalizmus végtelen növekedési szükségletét, azt, és a siker gyakran kizárólagos mutatója az üzleti életben a profit (Raworth, 2017; Jackson 2021; Rethinking Economics et al., 2017). Ennek a változásnak eleme a zöld, etikus, hiteles marketing, ami nem (vélt) új szükségleteket kelt és próbál eladni, hanem a minőségi termékeket, szolgáltatásokat hitelesen képviseli, tájékoztat, a „jóra” csábít. Ehhez túl kell lépni azon, hogy a pénzben mért profit az elsődleges értékmérő (Felber, 2019). A cél: jó élet mindenkinek, a planetáris határokon belül (O’Neill, 2018; Raworth, 2017), „an economy that’s more just, more caring, and more fun” (Hickel, 2021).

Újra kell gondolnunk, hogy mi is a „jó élet” és mi is a fejlődés számunkra. Vajon miből akarunk többet? Lehet-e boldogan, jól élni anélkül, hogy ártsunk másoknak és a bolygónak?

MAI KÖZGAZDASÁGTAN A KULTÚRÁBAN: A DŐZSÖLŐ HEDONIZMUS ÉS ANNAK ÁRNYOLDALAI

A kiút egyik kulcseleme a hiedelmek, normák kritikus szemrevételezése. A hedonizmus mai változatáért felelős a mai uralkodó közgazdaságtan emberképe: az önző, mohó, élvezetkereső ember, aki a lehető legtöbb élvezetre törekszik, ez hajtja őt előre. A neoklasszikus

közgazdaságtan hat az egyetemi hallgatókra, az üzletemberekre, és hat a kultúrára is (ld. Lelkes, 2021 szakirodalmi áttekintését). Az azonnali és korlátlan vágykielégítés szinte természetes: „amit ma megvehetsz, ne halaszd holnapra!”, de a rövid távú öröm elfedi ennek hosszú távú pusztító hatásait, legyen az túlsúly, eladósodás, a függőség, mentális zavarok, szeméthegyek és erőforráspazarlás. Ez a „radikális hedonizmus” mohóságot és önzést jelent (Fromm, 1994). Ezzel együtt elemi a vágy is az emberben az élvezetre, öröme. Ki ne akarná élvezni az életet?

Ez adja a hedonizmussal kapcsolatos ambivalenciánkat: egyszerre szégyenletes és kívánatos is. A hedonizmussal tehát nem leszámolni kell, hanem visszaadni annak eredeti értelmét.

LEHETÜNK „JOB B HEDONISTÁK”

Az élet élvezetére való képességünket fejleszthetjük, figyelmeztetnek az ókori görög hedonista filozófusok, akik maguk is mesterei voltak tanaiknak (Lelkes, 2021). Tanulhatjuk az érzékszervek egyre kifinomultabb használatát, hogy teljes jelenléttel legyünk egy pillanatban. És tanulhatjuk, hogy azt élvezzük, amink van, és ne vágyakozzunk arra, ami nincs – ahogy ezt pl. Epikürosz is tanította. A hedonizmus egyben belső szabadságot is jelent. Arisztotelész (1997) egy középútra hív, az önsanyargatás és a túlzó önkényeztetés között. Szerinte az önmérséklet egy olyan erény, ami fokozatosan fejleszthető, és onnan lehet tudni, hogy valaki ezt az erényt már mesteri szintre fejlesztette, hogy számára a lemondás már nem okoz fájdalmat. Szerinte a gyerekeket fontos megtanítani arra, hogy helyes forrásból akarjanak maguknak örömet szerezni. Felnőttként sem mondhatunk le magunkról, arról a törekvésről, hogy tanuljunk, fejlesszük az örömeire való képességünket. Az emberi preferenciák tehát változnak és tudatosan alakíthatóak, és lehet tanulni, tanítani azt, hogy hogyan tudjuk „valódi preferenciáinkat” (Harsanyi 1997) felismerni és azokkal összhangban cselekedni.

TÚL A HEDONIZMUSON: ÉRTÉKALAPÚ, TUDATOS FOGYASZTÁS

Azt élvezet azonban nem jelentheti az emberi élet és cselekvés végső értelmét, hanem sokkal inkább a „virágzó élet” (eudaimonia), aminek az alapja a tudatos cselekvés (Arisztotelész, 1997). Számos empirikus kutatás szerint a minimalizmus, a szolidáris gazdaságban való részvétel vagy a „zöld” életmódra való váltás nemhogy csökkenti, hanem éppenséggel növeli a pszichés jóllétet (Lelkes, 2021). Fontos szerepet játszanak itt a társadalmi normák (mit „jutalmaz” a közösség, a számunkra mérvadó többi ember), és az egyéni értékek (mit tartok fontosnak és a boldogulás útjának). Az önkéntes életmódváltás hozhat nyereséget. Kényszer hatására nem tud mély belső értékváltozás kialakulni, maximum külsődleges igazodás (Ryan & Deci, 2019). Fontos, hogy az értékek és a hozzájuk kötődő életstratégiák is alakíthatóak, formálhatóak (Kasser, 2002; Lelkes, 2021). Kiemelkedő a személyes tapasztalatok szerepe: az újat megtapasztalva ismerhetem meg annak vonzerejét, előnyeit.

A döntéshozók, oktatók, marketinges szakemberek kiemelt szerepet játszanak abban, hogy megteremtsék az ilyen fontos, új, „boldogító” és mással is törődő tapasztalatok lehetőségét.

HIVATKOZÁSOK

- Akenji, L. et al. (2021), *1.5-Degree Lifestyles: Towards A Fair Consumption Space for All*. Berlin, Hot or Cool Institute
- Arisztotelész (1997), *Nikomakhoszi etika (Īthika Nikomacheia)*. Ford.: Szabó Miklós. Budapest, Európa Kiadó
- Felber, Ch. (2019), *This Is Not Economy: Aufruf zur Revolution der Wirtschaftswissenschaft*. Bécs, Zsolnay Verlag
- Fromm, E. (1994), *Birtokolni vagy létezni? – Egy új társadalom alapvetése (To Have Or to Be? A New Blueprint for Mankind)*. Ford.: Hidas Zoltán. Budapest, Akadémiai Kiadó
- Harsanyi, J. C. (1997), „Utilities, preferences, and substantive goods”, *Social Choice and Welfare*, 14/1, 129–145. <https://doi.org/10.1007/s003550050057>
- Hickel, J. (2021), *Less Is More: How Degrowth Will Save the World*. London, Penguin Books.
- IPCC (2022), *Climate Change 2022: Impacts, Adaptation and Vulnerability*. Pörtner, Hans- Otto et al. (eds.): *Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Jackson, T. (2021), *Post Growth: Life after Capitalism*. Cambridge, UK, Polity Press
- Kasser, T. (2002), *The High Price of Materialism*. Cambridge, Mass., MIT Press
- Lelkes, O. (2021), *Fenntartható hedonizmus. Boldog élet, amely nem (méreg)drága a Földnek*. Budapest, HVG Könyvek
- O’Neill, D. W., Fanning, A. L., Lamb, W. F. & Steinberger, J. K. (2018), „A good life for all within planetary boundaries”, *Nature Sustainability*, 1/2, 88–95. <https://doi.org/10.1038/s41893-018-0021-4>
- Raworth, K. (2017), *Doughnut Economics: Seven Ways to Think like a 21st-Century Economist*. London, Random House Business Books
- Rethinking Economics, and The New Weather Institute (2017), 33 Theses for an Economics Reformation. London
- Ryan, R. M. & Deci, E. L. (2019), „Brick by brick: The origins, development, and future of self-determination theory”, *Advances in Motivation Science*, 6, 111-156. <https://doi.org/10.1016/bs.adms.2019.01.001>